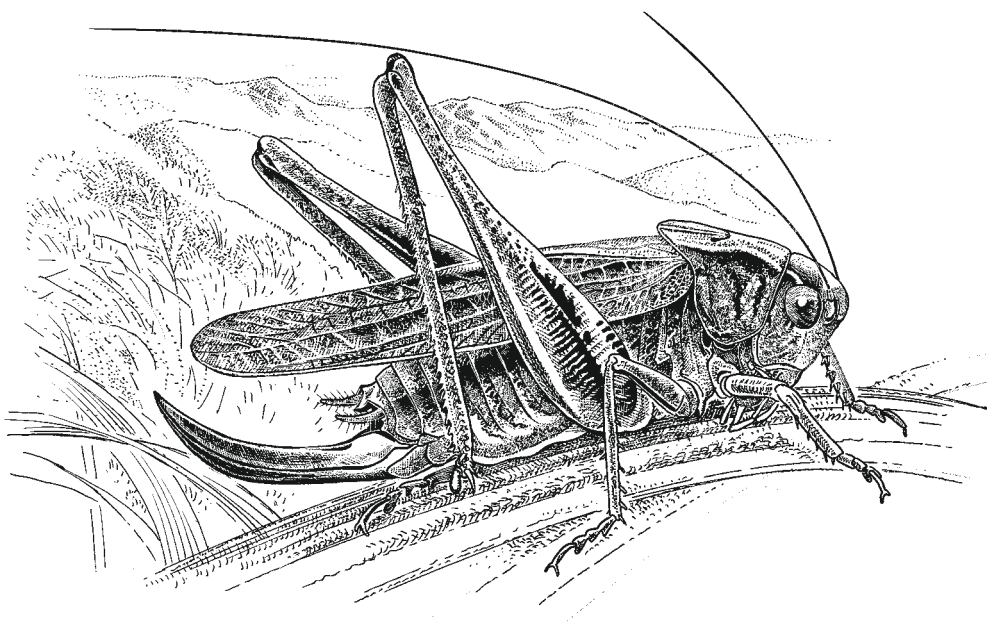

Platycleis albopunctata

DUINSABELSPRINKHAAN

Deze grijze sabelsprinkhaan met lange, smalle vleugels behoort samen met de blauwvleugelsprinkhaan tot de karakteristieke soorten van het duinlandschap. Het is de enige sprinkhaan die in Nederland alleen in de duinen voorkomt, maar is daar dan ook bijna overal te vinden. De dieren zitten meestal goed gecamoufleerd onder laag struweel of dichte stekelige kruiden, maar de mannetjes kunnen worden gevonden aan de hand van het zacht tikkende geluid.

plaat 7:5

BESCHRIJVING

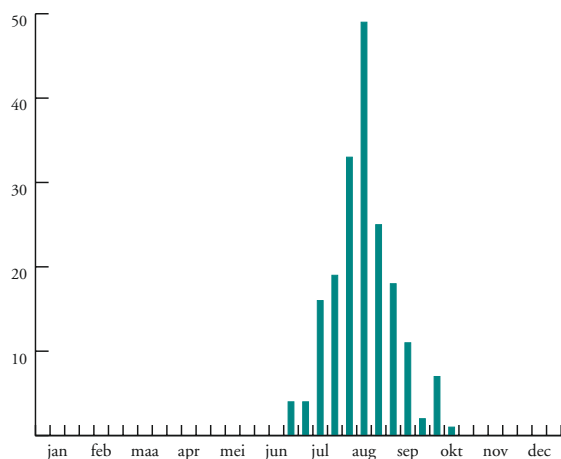
De duinsabelsprinkhaan is een middelgrote sabelsprinkhaan, met een gemarmerd grijsbruine kleur op de poten, voorvleugels en de zijkant van het lichaam. De bovenzijde van de kop en het halsschild zijn soms lichtgekleurd, vooral bij het mannetje. Bij sommige exemplaren heeft het halsschild lichte randen. In het buitenland komen soms groenige dieren voor (BELLMANN 1985, 1993). De voor- en achtervleugel zijn lang en reiken tot aan of net voorbij de achterknie. De cerci van het mannetje zijn vrij breed, met een smal zijtandje ongeveer in het midden. De supra-anaalplaat is breed uitgerand (fig. 8-98). De legboor van het vrouwtje is vrij kort en gebogen (fig. 8-73).

BIOLOGIE

cyclis

De in totaal ca. 60 eieren worden één voor één in droge plantestengels afgezet. Na één winter komen de eieren uit, waarna de nymfen nog zeven stadia doorlopen (HARZ 1955, INGRISCH 1977, 1986A, B, C).

De imago's worden in Nederland voornamelijk van midden juli tot begin oktober aangetroffen, met de vroegste waarnemingen in midden juni en de laatste tot midden oktober.

voedsel

P. albopunctata is omnivoor. De dieren voeden zich met kruiden en zachte insecten zoals vliegen, wantsen en veldsprinkhanen (INGRISCH 1976, MARSHALL & HAES 1988).

vlieg- en verspreidingsvermogen

In Midden-Europa blijken de dieren bij warm weer goed te kunnen vliegen (DETZEL 1991), maar uit Nederland zijn daarvoor geen waarnemingen bekend.

zang (cd 12)

De roep is een snelle herhaling (2-3 keer per s) van een kort en zacht, schavend geluid ('sr...sr...sr...sr...'). In de avond en de nacht is het geluid veel trager en klinkt dan als 'sisisisi...sisisisi...sisisisi...'. Het vrouwtje maakt geen geluid. De soort roept overdag en gaat daarmee door tot in de nacht, soms zelfs bij regen en wind en temperaturen rond 12°C (AHLÉN 1981, KM). Verwarring is zeer wel mogelijk met de zang van *Metrioptera brachyptera*, die echter een hoger tempo heeft.

DETERMINATIE

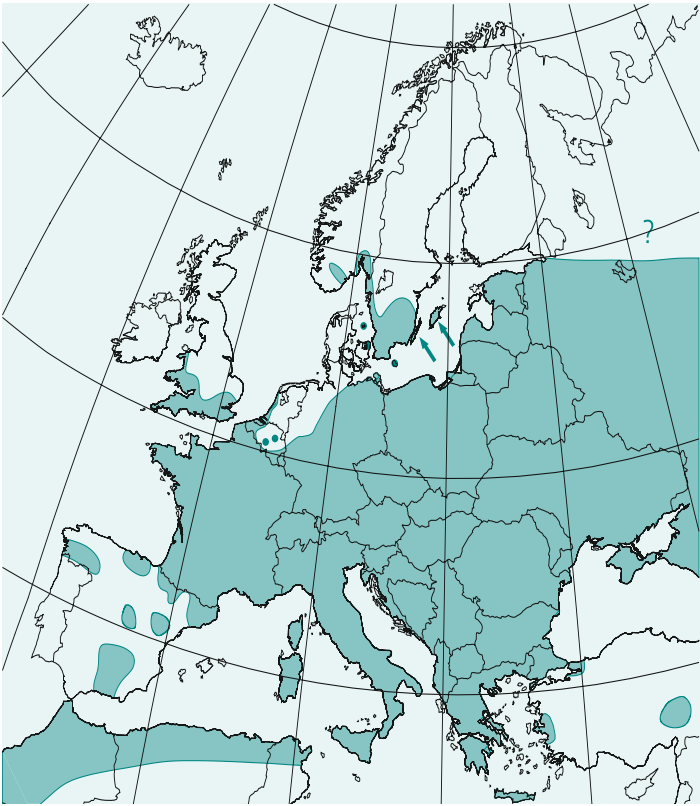
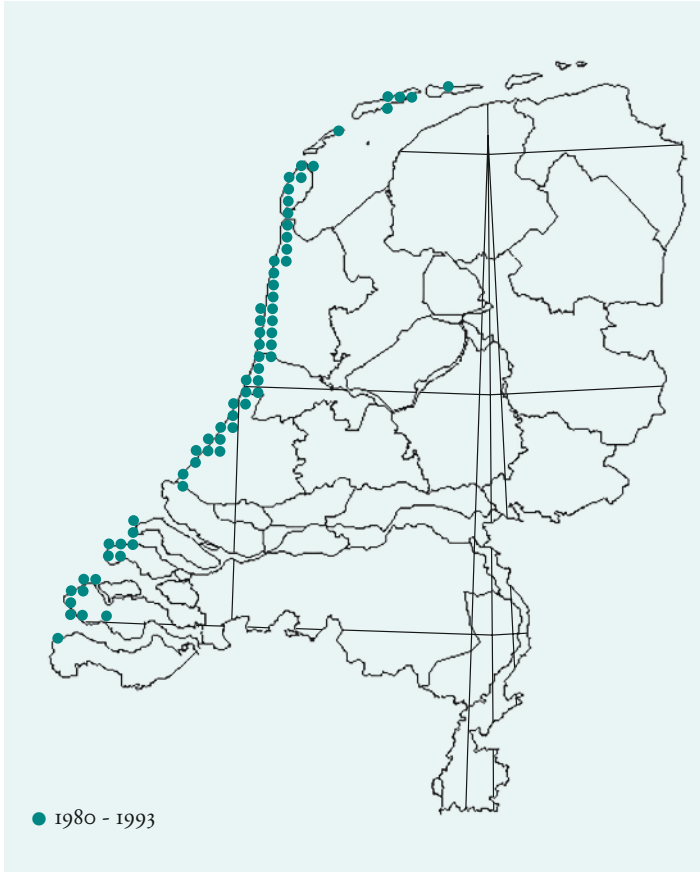
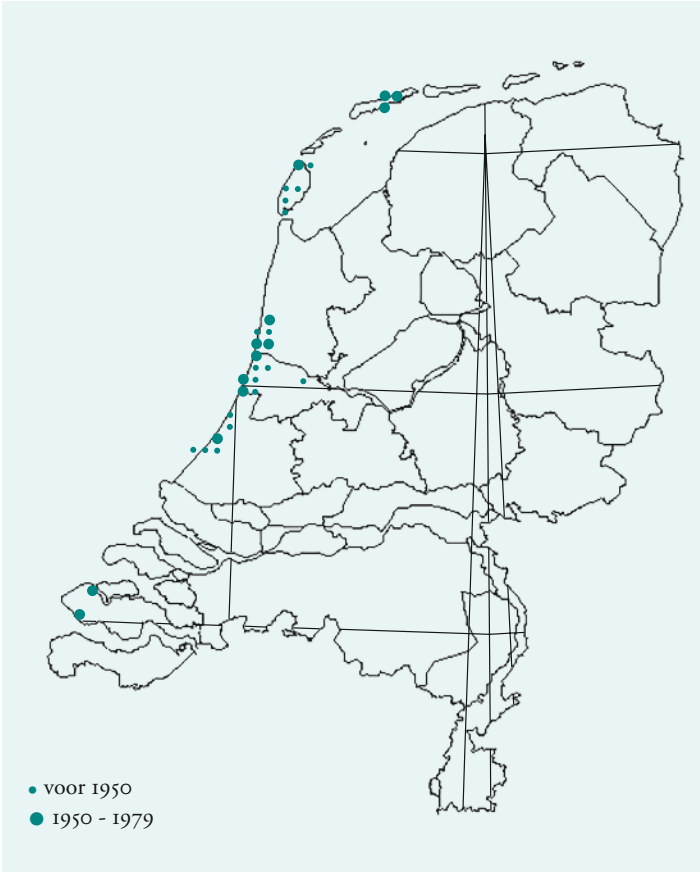
P. albopunctata is door de combinatie van vrij klein formaat (20 mm), voorvleugels die voorbij de achterknie reiken en breed kopdeel tussen de antennen alleen te verwarren met *Platycleis tessellata* (niet inheems) en de langvleugelige vormen van *Metrioptera brachyptera*, *M. roeselii* en de niet-inheemse *M. bicolor*. De soorten zijn te onderscheiden aan de vorm van de cerci en supra-anaalplaat van het mannetje en de legboor. Daarnaast zijn de zeldzame langvleugelige vormen van *Metrioptera*-soorten te herkennen aan de voorvleugel die naar het einde toe nauwelijks versmald, terwijl dit *P. albopunctata* wel het geval is. Bovendien is de zijkant van het halsschild bij elke soort anders gekleurd. *P. tessellata* is kleiner en heeft een donkere middenband op de voorvleugel, die door enkele schuine, witte strepen in trapeziumvormige vlekken wordt verdeeld.

maten in mm

♂	15,5-22,5
♀	20,0-23,6
voorvleugel ♂	15,0-22,0
voorvleugel ♀	18,0-23,0
legboor	9,0-12,0

stridulatielandjes	56-76
--------------------	-------

Fenologie imago's
24 juni-12 oktober

Duinsabelsprinkhaan - *Platycleis albopunctata*

	voor 1980	1980-1993
	minder algemeen	minder algemeen
bfk	5	5
atlasblokken	27	55
km hokken		197
observaties	87	267

Trend stabiel
Rode Lijst 3 thans niet bedreigd

AREAAL

P. albopunctata heeft een vrij groot verspreidingsgebied dat reikt van West-Europa en Noord-Afrika tot in Rusland. In Europa komt de soort voor tussen 35° en 60° noorderbreedte. De scheidingslijn tussen de ondersoorten *P. a. albopunctata* en *P. a. grisea* verloopt grofweg van Polen, via Tsjechië en Oostenrijk tot het Italiaans-Franse grensgebied, waarbij de eerstgenoemde ondersoort in het westen voorkomt en de laatstgenoemde in het oosten (RAGGE 1990). Sommige auteurs (O.A. NADIG 1987A) beschouwen deze taxa als soorten. In België komt *P. albopunctata* in de duinen en lokaal in de vallei van Maas en zijrivieren en het uiterste zuiden van Wallonië voor. In Niedersachsen is de soort beperkt tot de Lüneburger Heide, en in Nordrhein-Westfalen tot het uiterste zuiden.

VOORKOMEN IN NEDERLAND

voor 1980

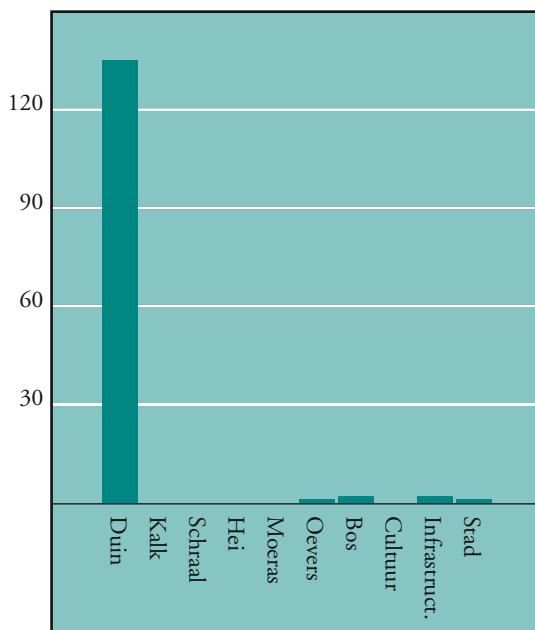
P. albopunctata werd voor het eerst uit Nederland vermeld door Anslin (1826). In de duinen waren verschillende vindplaatsen bekend, vooral in de Hollandse duinen. Een exemplaar dat in 1916 in Amsterdam werd gevonden, is vermoedelijk daar met duinzand terechtgekomen (ZMAN). Niet opgenomen op de kaart zijn de binnenlandse vondsten op de noordelijke Veluwe en Rozendaal bij Arnhem (DUIJM & KRUSEMAN 1983, SNELLEN VAN VOLLENHOVEN 1859, C. WILLEMS 1917). De melding van de noordelijke Veluwe gaat terug op één nymf van *Metrioptera brachyptera* van Heerde, 9 augustus 1924, die verkeerd gedetermineerd was (ZMAN). De melding van Rozendaal is van Snellen van Vollenhoven (1859). Dit dier werd in geen enkele collectie teruggevonden. Waarschijnlijk kende deze auteur nog niet alle soorten en was het optreden van langvleugelige vormen van andere kortvleugelige soorten ook minder bekend. We gaan er daarom vooralsnog van uit dat deze melding een onjuiste determinatie betrof. De duinsabelsprinkhaan kwam vroeger wel voor in Belgisch Limburg, niet ver van Maastricht. Ook in oostelijk Niedersachsen komt de soort in het binnenland voor. Het is daarom niet geheel uitgesloten dat de soort vroeger toch op de Veluwe heeft geleefd (DEVRIESE 1988, DUIJM & KRUSEMAN 1983, GREIN 1990).

vanaf 1980

De duinsabelsprinkhaan komt in de duinen vrijwel aangesloten voor van Zeeuws-Vlaanderen tot op Ameland. De soort ontbreekt echter in het grootste deel van de duinen van Goeree en op Voorne. Ook op de eilanden ten oosten van Ameland en de Duitse waddeneilanden ontbreekt de soort (LENSINK 1993, BRÖRING ET AL. 1990). Ondanks de vrij lastige inventarisatie is het verspreidingsbeeld vrijwel compleet.

biotopen ★

In Nederland is de duinsabelsprinkhaan beperkt tot de duinen. Hij komt daar voor tot in de jongste duinen, met

een voorkeur voor enigszins verstoorde plekken. De mannetjes zitten meestal te zingen in duinriet (*Calamagrostis epigejos*), pollen helm (*Ammophila arenaria*) of struikjes duinroos (*Rosa pimpinellifolia*). In Noord-Duitsland komt de soort op droge heideterreinen voor. In Midden-Europa is de soort beperkt tot de warmste en droogste biotopen, zoals kalkgraslanden en rotshellingen (DETZEL 1991).

begeleidende soorten

In Nederland komt *P. albopunctata* samen voor met soorten als *Myrmeleotettix maculatus*, *Chorthippus brunneus*, *C. albomarginatus*, *Oedipoda caerulea* en *Tettigonia viridissima*.

BESCHERMING

De duinsabelsprinkhaan lijkt in Nederland niet achteruit of vooruit te gaan, maar door de specifieke biotoop-eisen verdient de soort extra aandacht. Zolang grotere oppervlakten met gevarieerde duinvegetaties behouden blijven, behoeft de soort geen speciale beschermingsmaatregelen.

INVENTARISATIE

Door het hoge geluid is *P. albopunctata* vrij moeilijk te inventariseren, vooral omdat de imago's erg verborgen leven. Met name bij lage temperaturen is deze soort met een bat-detector veel beter te horen. In mei en juni kunnen ook de nymfen gevonden worden.

Eventuele nieuwe vindplaatsen buiten de duinen dienen door bewijsmateriaal ondersteund te worden; in verband met mogelijke verwarring met macroptere exemplaren van *Metrioptera brachyptera* bestaat dat bij voorkeur uit verzamelde exemplaren.

★ plaat 13:2

draagwijdte geluid

menselijk oor:	± 6-7 m
bat-detector:	>30 m
instelling overdag:	20 kHz
avond en nacht:	30 kHz

BESCHRIJVING GELUID**roepzang** ● (cd 12: 0.00-1.04)

Het herhaalde, schavende echeme is bijna even lang als het interval tussen twee opeenvolgende echemes. Echemes duren 0,2-0,3 s en bestaan uit (3-)4-6 syllaben. Deze syllaben zijn op het gehoor alleen bij lage temperaturen te onderscheiden. Bij het sluiten van de vleugels wordt geluid voortgebracht, het openen is nagenoeg geluidloos. Bij lage temperaturen is het aantal syllaben per echeme over het algemeen hoger (5-6) dan bij hogere temperaturen. De echemes zijn dan langer dan één seconde en worden iedere 2-3 s voortgebracht. Bovendien is het aandeel van ultrasoon geluid hoger dan bij hoge temperaturen (AHLÉN 1981, HELLER 1988, LATIMER 1981A).

In grasland kunnen de bij de grond levende dieren elkaar tot 2 m afstand horen. Als twee mannetjes elkaar goed kunnen horen kunnen ze voor een korte periode afwisselend tsjirpen. Hierna herneemt een van beide dieren (waarschijnlijk het meest dominante) het normale tsjirpen en het andere tsjirpt onregelmatig. Het lijkt er op dat mannetjes akoestisch contact willen vermijden en zich - dit geldt met name voor het niet-dominante mannetje - net zo lang ver-

plaatsen tot ze elkaar niet meer horen. Overigens worden vrouwtjes voor zover bekend niet aangetrokken door het tsjirpen van de mannetjes (LATIMER 1981B). Vrouwtjes maken geen geluid.

frequenties

Piek bij 23-33 kHz (HELLER 1988).

SUMMARY

The Grey Bush-cricket is the only Dutch orthopteran which is confined to the coastal dunes. It occurs throughout our dunes, with a remarkable gap from the islands Goeree and Voorne. The species is absent from the Dutch and German Wadden-Islands east of Ameland. One unconfirmed 19th century record from De Veluwe is tentatively regarded as a misidentification. In the dunes it occurs in tall grass (*Calamagrostis*, *Ammophila*) or small bushes. It is not declining, and still flourishes throughout our dunes. It has vanished, though, from some inland localities in Belgium, close to the Dutch border. In northern Germany it is confined to heathland (Lüneburger Heide); in Central-Europe it is often found on dry limestone habitats.

oscillogram

Platycleis albopunctata

